

*Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка*

ОСВІТА, НАУКА І КУЛЬТУРА НА ПОДІЛЛІ

Збірник наукових праць

Т. 15

**Присвячено 65-річчю
Великої Перемоги**

**Кам'янець-Подільський
2010**

УДК 371+001+008(477.43)(082)
ББК 74.03(4Укр-4ХМЕ)+71
0-72

Голова редакційної колегії:
доктор історичних наук, почесний професор К-ПНУ
імені Івана Огієнка,
академік НАН України, Герой України
П.Т. Тронько

Відповідальний редактор:
кандидат історичних наук, професор, ректор
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
О.М. Завальнюк

Редакційна колегія:
доктор історичних наук, професор Л.В. Баженов; доктор історичних наук, професор В.П. Газін; доктор історичних наук, професор О.П. Григоренко; доктор історичних наук, професор В.С. Прокопчук; доктор історичних наук, професор В.С. Степанков; доктор історичних наук, професор С.А. Копилов; доктор історичних наук, професор В.В. Нечитайло; доктор історичних наук, професор В.С. Лозовий; кандидат історичних наук, професор І.В. Рибак; кандидат історичних наук, доцент В.О. Савчук (заступник відповідального редактора); кандидат історичних наук, доцент П.Я. Слободянюк; кандидат історичних наук, доцент А.Ф. Суrowsий; кандидат історичних наук, професор С.В. Трубочанінов (заступник відповідального редактора); кандидат історичних наук, професор О.М. Федьков; кандидат історичних наук, доцент О.Б. Комарніцький (відповідальний секретар)

*Рекомендовано до друку вченою радою Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.
Протокол №7 від 31 серпня 2010 р.*

Рецензенти:
доктор історичних наук, професор В.В. Марчук (м. Івано-Франківськ)
доктор історичних наук, професор С.І. Дровозюк (м. Вінниця)

*Президією ВАК України (Постанова №2-05/1 від 19 січня 2006 р.)
збірник зареєстровано як наукове фахове видання
з історії України, ерхеології, етнології, історіографії
та джерелознавства.*

ISBN 978-966-2187-27-4

УДК 821.161.2.09:070(477.43)"1919"

А.І.Машталіп

Подільський педагогічний журнал "Освіта" про Т.Шевченка (1919 р.)

В статті розкривається значення творчості і постаті Т.Г.Шевченка для українського народу у 1919 р. за публікаціями педагогічного журналу "Освіта".

Ключові слова: Тарас Шевченко, національне відродження, педагогічний журнал, Подільська народна управа, стаття, національні пісні, молебні.

Серед джерел, які проливають світло на питання про місце постаті Тараса Шевченка в революційних процесах 1919-1920 рр., важливе місце належить педагогічному журналу "Освіта".

Метою повідомлення є аналіз журнальних матеріалів, які присвячувались Великому Кобзареві і використовувались для підвищення національної свідомості українців в добу Визвольних змагань.

Дане питання частково розроблялося сучасними вченими, які висвітлювали вплив постаті Т.Г.Шевченка на розвиток національного відродження. Серед них варто відзначити С.Брижицьку¹, ОЗавальнюка², Е.Мельника³, О.Комарницького⁴ та інших.

На початку 1919 р. зусиллями спеціальної колегії, створеної подільською "Просвітою" та губернським земством, розпочалась робота із підготовки спеціального номера журналу "Освіта", присвяченого 105-й річниці від дня народження Тараса Шевченка⁵. До відзначення ювілею видання побачило світ.

Серед опублікованих матеріалів привертає увагу стаття Ф.Садківського "Тарас Шевченко, націоналізм і національне виховання"⁶, у якій через постать генія робиться спроба показати процес формування української національної ідентичності. "Для його глибокого ума (Т.Шевченка. - Авт.) ще тоді було ясно; - наголошував Ф.Садківський, - що прямування людності до побільшення і поглиблення міжнародних взаємин, з одного боку, і змагання націй^а свою самостійність і незалежність, з другого, ані*рохи не протирічать один другому, але, що дуже важливо, доповнюють одне другого"⁷.

У статті наводиться цілий ряд метафоричних прикладів про важку долю України і самого поета як одного із відомих синів, що зазнав болі за свій

народ. "Високий хрест його [Шевченка] могили далеко видно навкруги. Але це не простий надгробник - це символ нашого воскресіння, тому що ніхто, як Шевченко, не був таким палким співцем, пророком нашого відродження"⁸. Автор бачив у Кобзареві негасимий символ для українців. "...Тільки великий поет народній міг збудити його свідомість свого права на самостійний розвиток. Шевченко зрозумів, що Україні потрібний такий поет..."⁹.

У іншій статті "Шевченко - поет відродження України і студювання його творів у школі", автором якої був просвітний діяч Є.Кондрацький, наведено, зокрема, цікаві інтерпретації самотності української нації, а також наголошено, що "...Шевченко став символом нашого відродження, тим прапором, з яким в руках українці протягом півстоліття маніфестували свою національну окремішність. Всякий свідомий українець з власного досвіду знає, хто був його духовним батьком, і не дивно, що саме ім'я поета викликає таке побожне відношення з боку українців"¹⁰.

Тезу про близькість поета до свого народу автор доводить іншою - сприйманням його народом як свого національного діяча, світоча. "...Верстви нашого населення, - наголошував Є.Кондрацький, - якимсь більше інстинктом відчувають всю величність Шевченкового генія"¹¹. Ця народна любов упродовж різних поколінь до батька своєї нації стала невід'ємною рисою українського менталітету, який особливо рельєфно простежувався в добу національно-демократичної революції. Пояснюючи читачеві витoki органічних єднань генія і народу, автор вказував, що "його [Шевченкова] поезія по своїй техніці стоїть в найтіснішому зв'язку з народною"¹². Щоб посилити той зв'язок, він пропонував глибоко вивчати Кобзареву поезію в українській школі. Це, на його переконання, поступово забезпечить глибше розуміння Шевченкових сентенцій в свідомість людей. Державне майбутнє України автор пов'язував з тим святим вогнем, який палав в душі Шевченка¹³.

А.Воронець у своїй статті подав Шевченка в ролі народного учителя, хоча добре відомо, що таких посад той не займав. Використання метафори пояснюється тим, що "Шевченко - вихователь своєї нації, Шевченко - натхненний Пророк, Шевченко - неблаганний обличитель неправди людської"¹⁴, а також бажанням Кобзаря "скласти" цілу серію підручників для початкової народної науки, головним чином для недільних шкіл: букварів, арифметики, етнографії та географії та історії України¹⁵. Як відомо, у 1861 р.^{16*} Т.Г.Шевченко випустив "Букварь Южно-русский" накладом у декілька тисяч примірників. На думку Є.Кондрацького, "буквар свій Шевченко становив, якщо не вище "Кобзаря" - то певно, на одній дошці"¹⁶. Шевченко зрозумів

під кінець свого життя, що потрібно докласти значних зусиль, щоб дати змогу українському народу стати освіченою нацією.

Студент Кам'янець-Подільського державного українського університету А.Животко у матеріалі "Любов до малих сил" розкриває ставлення поета до дівчорі, до тих, "чий ясні, прозорі оченята дають світлу віру, надію на майбутнє"¹⁷.

Про суспільно-політичну діяльність Кобзаря йдеться у розвідці **П.Клуи**-ного "Т.Г.Шевченко та Кирило-Мефодіївське братство". Автор показує, що саме участь у братстві, яке проповідувало революційні ідеї і плани, призвела до поетового заслання¹⁸. "Коли б Кобзар не був у неволі, то він довше прожив би на світі"¹⁹ - резюмує автор. Але навіть попри такий драматичний поворот долі Шевченко "на півстоліття (а то і на ціле століття) опередив людей своїми гарними думами про людську волю і людську долю. В своїй душі він носить великі ідеї, ідеї людської рівності, вільності та братерства..."²⁰, що мають велике значення і для революційного 1919-го року, Бо творчість поета, на думку П.Клуного, є "провідною ранковою зірницею, яка нас таємно манить, кличе й притягає до себе"²¹.

Шевченкове слово єднало тоді усіх українців в одну національну цілість із єдиною метою - відновити народовладну суверенну українську державу на всій її історичній території. Вміщення редколегією журналу частини статті академіка Ф.Корша "Шевченко серед поетів славянства" видається нам доцільним з погляду протиставлення Т.Г.Шевченка російському письменнику Кольцову. Автор стверджував, що обидва поети мають різний "масштаб". Шевченкові пісні "належать до українського народу"²², а сама постать Шевченка для українців має таке значення, як постать Міцкевича для поляків і Пушкіна - для росіян. Автор переконаний, що Шевченко є символом української нації, адже це може підтвердити кожен українець, який знає, що Кобзар майже ніколи не виходив за рамки українського життя, показував пригнічений, кріпацький "простий" народ²³.

Досить цікавою і змістовною є стаття "Сучасність і Шевченко", підписана криптонімом А.В.²⁴. Тут зроблено сміливу заяву, що Кобзар "з найдрібнішими подробицями передбачив нашу сучасність"²⁵. Шевченко "голосно гукнув, що почули той крик і раби-українці, почули той крик і гнобителі"²⁶.

»<

о**

Автор радіє з того, що нарешті став очевидцем тих бажаних подій, про які так мріяв Т.Г.Шевченко: "І правда прийшла... Ось тепер, в наші часи, правда прийшла. І правди цій не довелось побачити великому Кобзареві. Все життя своє він відчував її, вірив, що прийдуть кращі часи і "спочинуть

невольничі утомлені руки, і коліна одпочнуть, кайданами куті"²⁷. Цитуючи поета, анонім стверджував, що Т.Г.Шевченко - справжній пророк українського народу, який бачив через "темряву років ті події, які український народ переживає сьогодні"²⁸. Не сприймаючи військового протистояння в країні, А.В. сподівався, що такий сценарій боротьби за виживання нації відійде в минуле і, висловлюючись Шевченковими словами, "...оживе добра слава, слава України"²⁹.

Крім аналітичних матеріалів, журнал вмщував різні інформації, присвячені Шевченківському святу. В одній з них - "Шевченківське свято 10 березня"³⁰ - повідомляється про те, як святкував старий Кам'янець ювілей Кобзаря: "Ще зранку будинки державних, громадських установ та приватні квартири були уквітчані національними прапорами. Крамниці були зачинені. На Поштовій вулиці можна було бачити на будинках, крім національних прапорів, портрети Т.Г.Шевченка, уквітчані гіллям ялини"³¹. Як свідчить кореспонденція, вранці о десятій годині на Соборну площу, куди із всіх частин міста вирушили учні і вчителі навчальних закладів, прибула делегація представників місцевої влади, професори Кам'янець-Подільського державного українського університету, представники міського самоврядування, земства та військової влади. Місцеве духовенство відправило панахиду по Т.Г.Шевченку. Потім святі отці українською мовою розповіли присутнім про важливий внесок Кобзаря у розвиток української національної справи. Національний хор під керівництвом Бутовського виконав гімн "Ще не вмерла Україна", а також "Заповіт" та інші. Після панахиди професор В.О.Біднов пригадав усім присутнім попередні роки, коли святкувати пам'ять поета було заборонено царським урядом, а всі урочисті заходи припинялись нагаями поліції. Вихованці військових шкіл під музику пройшли маршем до своїх казарм, а цивільні з національними стягами пройшли ходою Поштовою вулицею. До них приєднались і прості перехожі, небайдужі до вшанування Шевченка і незалежної України"³².

Про відзначення 105-ї річниці від дня народження Шевченка кам'янецькою учительською семінарією йшлося у матеріалі В.Зборовця. Як свідчив автор, його навчальний заклад святкував спочатку на майдані, а потім у приміщенні, де зібрались педагоги й учні, співав семінарський хор. Директор закладу розпстїв про "Заповіт" Шевченка сучасну Україну. Декламувались вірші поета, в перерві між ними лунали пісні. Атмосфера була урочистою, почулося багато "щирості, стілько святості, який святий запал почувся в молодих юнацьких серцях до свого рідного. Утворювався до сліз приємний настрій, який тільки може утворитись серед такої молодечі"³³.

Освіта також опублікувала інформацію про те, як 25 березня 1919 р. педагоги і учні вищих початкових шкіл Кам'янця-Подільського відзначили 58-у річницю з дня смерті Кобзаря. Дійство розпочалося з панахиди, яка відбулася на площі перед кафедральним собором. Потім всі зібралися в приміщенні першої хлопчачої вищої початкової школи, щоб відсвяткувати в "тісному кругу" пам'ятні дні великого поета. Присутні виконали національний гімн. Учитель Дудка популярно розповів про життя і творчість Шевченка. Лунали поетові вірші і пісні на його слова³⁴.

За повідомленням журналу, в міському театрі 11 березня 1919 р. відбувся концерт-вистава, прибуток від якого мав піти на "улаштування пам'ятника Тарасу Шевченку в Кам'янці"³⁵. Приват-доцент українського університету М.А.Плевако виступив перед виставою з вступним словом, розповів про заслуги Шевченка, його ідеї і напрямки поезії, наголосивши, що "визнав весь світ Шевченка за великого поета, Україна признала його за свого пророка"³⁶. Потім Український національний хор виконав Шевченків "Заповіт", театральна труппа під керівництвом М.Садовського поставила виставу "Назар Стодоля". Після вистави декламувались вірші і виконувались пісні. Присутнім сподобались соло Іліїва "Ой, Дніпре мій, Дніпре", виступи студентського чоловічого хору ("Іван Підкова") та симфонічного квартету під керівництвом Москвичіва "Сумнів" на музику Глінки. Овдієнкб проспівав пісню "Очі горять", а Корольчук продекламував вірш "Чернець". У фіналі свята було виконано національний гімн³⁷.

"Освіта" повідомляла про відзначення Шевченківського свята на станції Ярмолинці 11 березня 1919 р. за участю працівників різних міністерств (відбулась панахида, співали пісень на слова Кобзаря, священник виголосив промову, після якої було виконано гімн України)³⁸.

Отже, педагогічний журнал Подільської народної управи "Освіта" акумулював у окремому номері аналітичні матеріали про Шевченка та його день у Кам'янці-Подільському і поза ним. Автори статей не лише прославляли Великого Кобзаря, а засвідчували значення його"постаті для революційних років, що неминуче посилювало роботу із формування національної свідомості українців.

*ж

*ж

Примітки:

*ж

1. Брижицька, С. Життя і слово українця для українців. Тарас Шевченко і становлення національної ідентичності українців за матеріалами книги вражень на його могилі 1896-1926 / С. Брижицька. - К., 2006. - С. 107.

2. Завальнюк, О. М. Національно-патріотичне виховання студентів Кам'янця-Подільського державного Українського університету: історичний аспект (1918-

1920 рр.) / О. М. Завальнюк // Освіта, наука і культура на Поділлі : збірник наукових праць - Кам'янець-Подільський, 2008. - Т. II. - С. 3-19.

3. Мельник, Е. М. Ім'я Тараса Шевченка в українській школі (1917-1920) / Е. М. Мельник // Етнічна історія народів Європи : збірник наукових праць. - К., 2004. - Вип. 17. - С. 47-51.

4. Комарніцький, О. Б. Ім'я Тараса Шевченка в житті містечок Правобережної України (1917-1920 рр.) / О. Б. Комарніцький // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. - Кам'янець-Подільський, 2005. - С. 84-88.

5. Завальнюк, О. М. Земства Поділля в добу Української революції 1917-1920 рр. / О. М. Завальнюк, В. Б. Стецюк. - Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. - С. 136.

6. Садківський, Ф. Тарас Шевченко, націоналізм і національне виховання / Ф. Садківський // Освіта. - 1919. - № 6. - С. 6-8.

7. Там само. - С. 6.

8. Кондрацький, Є. Шевченко - поет відродження України і студіювання його творів в школі / Є. Кондрацький // Там само. - С 1.

9. Там само. - С. 2.

10. Там само. - С. 3.

11. Там само. - С. 5.

12. Там само. - С. 5.

13. Воронець, А. Шевченко в ролі народнього учителю / А. Воронець // Там само. - С. 8.

14. Там само. - С. 10.

15. Животко, А. Любов до малих сил / А. Животко // Там само. - С. 10.

16. Там само. - С. 12.

17. Колунний, П. Т.Г.Шевченко та Кирило-Мефодіївське братство / П. Колунний // Там само. - С. 13.

18. Там само. - С. 15.

19. Шевченко серед поетів славянства (3 статті акад. Хв. Коша) // Там само. - С. 15-17.

20. Там само. - С. 16.

21. Там само. - С. 17.

25. Сучасність і Шевченко // Там само. - С. 17-20.

22. Там само. - С. 17.

23. Там само. - С. 18.

24. Там само. - С. 18-19.

25. Там само. - С. 19.

26. Там само.
27. Там само.
28. Там само.
29. Там само. - С. 20.
30. Шевченківське свято 10 березня // Там само. - С. 20-21.
31. Там само. - С. 20.
31. Там само. - С. 20-21.
32. Там само. - С. 21.
33. Зборовець, В. Святування пам'яті Т.Г.Шевченка Камянецькою учительською семінарією 10 березня 1919 року / В. В. Зборовець // Там само. - С. 21.
34. Святування 58 роковин смерті Т.Г.Шевченка вищими початковими школами м.Кам'янця-Подільського 25 березня 1919 року // Там само. - С. 22.
35. Концерт-вистава // Там само. - С. 22-23.
36. Там само. - С. 22.
37. Там само. - С. 22-23.
38. Шевченківське свято в дорозі // Там само. - С. 23.

Резюме

В статтє показується значенє творчєства и личности Т.Г.Шевченко для украинского народа (по материалам педагогического журнала Подольской губернской народной управы "Образование").

Ключевые слова: Тарас Шевченко, Кобзар, педагогический журнал, Подольская народная управа, статья, национальные песни, молебен.

Одержано 29 червня 2010р.

<i>Стецюк В.Б.</i> Медичне забезпечення залоги Кам'янця-Подільського (1914-1920 рр.).....	349
---	-----

ІДЕОЛОГІЯ, ПОЛІТИКА ТА КУЛЬТУРА

<i>Кл'цинський П.В.</i> Благодійна діяльність на території Подільської губернії в роки Першої світової війни.....	356
<i>Лозовий В.С.</i> Діяльність просвітянських бібліотек на селі в період Української революції (1917 р.).....	364
<i>Баюк М.І.</i> Духовні процеси на Поділлі як важливий чинник національно-культурного відродження регіону у 1917-1919 рр.	370
<i>Буравченко Д.А.</i> Культурне життя УНР у Кам'янецький період доби Директорії.....	382
<i>Маиталір А.І.</i> Подільський педагогічний журнал "Освіта" про Т.Шевченка (1919 р.).....	391

ХРОНІКА НАУКОВОГО ЖИТТЯ

<i>Савицька О.В.</i> II Міжнародна науково-практична конференція "Актуальні проблеми психології особистості та між-особистісних взаємин".....	398
<i>Верлань А.Ф., Конет І.М., Федорчук В.А., Щирба В.С.</i> IV Міжнародна наукова конференція "Сучасні проблеми математичного моделювання, прогнозування та оптимізації".....	403
<i>Співак В.І.</i> Соціально-педагогічні основи розвитку особистості в загальнолюдському, національному та соціокультурному контексті: підсумки II Всеукраїнської наукової конференції.....	407
<i>Конет І.М.</i> Всеукраїнський науковий семінар з диференціальних рівнянь.....	412
<i>Рарицький О.А.</i> П'яті Липівські читання у Кам'янці-Подільському.....	415
<i>Кеба О.В., Конет І.М.</i> Наукова діяльність Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка у 2009 році.....	420
<i>Конет І.М., Онуфрієва П.А.</i> Хроніка наукового життя Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка у 2009 році: конференції, круглі столи, семінари.....	436
<i>Кеба О.В., Конет І.М.</i> Звітна наукова конференція викладачів, докторантів і аспірантів університету за підсумками НДР у 2009-2010 начальному році.....*	446
<i>Конет І.М., Онуфрієва П.А.</i> Звітна наукова конференція студентів та магістрантів університету за підсумками НДР у 2009-2010 навчальному році.....	464